

АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ БАКАЛАВРСЬКОГО РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ ВОЛИНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНИ

Автори: Ділейн Р. Свенсон, Олег Герасимчук, експерти з питань юридичної освіти
Програми USAID «Справедливість для всіх»

Надано:

Кімонікс Інтернешнл Інк.
1275 Нью Джерсі Авеню Південно-східна, офіс 200
Вашингтон, Округ Колумбія 20003
Телефон: +1-202-955-3300

5 вересня 2024 року

ДИСКЛЕЙМЕР

Погляди авторів, викладені у цій публікації, не обов'язково відображають погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або Уряду Сполучених Штатів Америки.

ЗМІСТ

КОРОТКИЙ ОГЛЯД ПРОЄКТУ.....	1
Завдання	1
Поточний контекст	2
Методологія.....	3
Інтерв'ю.....	3
Проаналізовані документи	4
ПОРІВНЯННЯ З ТИПОВИМ НАВЧАЛЬНИМ ПЛАНОМ.....	5
Порівняння навчального плану.....	5
Ключові елементи типового навчального плану.....	12
Система вибіркових дисциплін.....	12
Методи викладання.....	13
Курси з розвитку навичок і баланс між практикою та теорією.....	14
Виробнича практика	14
Забезпечення якості	15
Консультативно-дорадча рада.....	16
Загальні коментарі	16
ЗВЕДЕНИЙ СПИСОК РЕКОМЕНДАЦІЙ.....	17
ДОДАТОК А. Запропонований альтернативний навчальний план із вивчення права на бакалаврському рівні для Волинського національного університету	19
ДОДАТОК Б. Біографії експертів	21

КОРОТКИЙ ОГЛЯД ПРОЄКТУ

ЗАВДАННЯ

Програма USAID «Справедливість для всіх» (J4A) має на меті просувати правосуддя для всіх шляхом посилення систем правосуддя, послуг та залучення громадськості задля надання ефективних рішень правових проблем в Україні та потреб у правосудді через підтримку судової системи, Уряду, Офісу Президента, Верховної Ради, Офісу Генерального прокурора, громадських центрів правосуддя, правничих шкіл, громадянського суспільства та професійних асоціацій, незалежних засобів масової інформації та слідчих журналістів. У процесі досягнення цієї основної мети J4A зосереджує увагу на таких завданнях:

Завдання 1: Посилення незалежності, підзвітності та ефективності систем та інституцій правосуддя.

Завдання 2: Посилення доступності та якості людиноцентричних послуг із забезпечення правосуддя та різних шляхів до правосуддя.

Завдання 3: Надання інструментів та розширення можливостей громадянського суспільства та активних громадян задля забезпечення підзвітності системи правосуддя та послуг із правосуддя і посилення попиту на справжню судову реформу.

З огляду на Завдання 3 J4A: Надання інструментів та розширення можливостей громадянського суспільства та активних громадян задля забезпечення підзвітності системи правосуддя та послуг із правосуддя і посилення попиту на справжню судову реформу, особливо, в областях, Очікуваний результат 3.3: Покращено якість і доступність правничої освіти, Завдання 3.3.19. Підтримка ініціативи юридичного факультету Волинського національного університету імені Лесі України щодо модернізації його навчального плану з огляду на [Інноваційний \(типовий\) навчальний план вивчення права](#), розроблений за підтримки USAID, у межах реформи правничої освіти J4A надає експертну підтримку зацікавленим українським правничим школам в їхніх зусиллях із вдосконалення своїх навчальних планів задля забезпечення відповідності очікуванням ринку праці щодо змістовного наповнення та якості правничої освіти, а також задля врахування потреб студентів стосовно академічної мобільності в Європі.

Керівництво Волинського національного університету імені Лесі Українки прагне впроваджувати Інноваційний (типовий) навчальний план вивчення права і звернулося до J4A із проханням надати підтримку в досягненні цієї мети. На юридичному факультеті, заснованому в 1993 році, працює 42 викладачі на повну ставку та 4 викладачі на неповну ставку, які навчають понад 550 студентів на бакалавраті, 200 студентів на магістратурі та понад 20 здобувачів на аспірантурі. Задля підвищення якості викладання на бакалаврському та магістерському рівнях

юридичний факультет звернувся до J4A із проханням надати допомогу із модернізацією навчального плану бакалаврського рівня. Зокрема, керівництво юридичного факультету попросило J4A надати експертну підтримку щодо оцінювання змістового наповнення навчального плану юридичного факультету у порівнянні зі структурою, змістовим наповненням Інноваційного (типового) навчального плану вивчення права, а також надати рекомендації щодо впровадження інноваційних тенденцій у правничій освіті та рекомендацій щодо її вдосконалення.

До реалізації цього проєкту було залучено двох експертів. Для проведення цього аналізу було залучено професора Ділейна Р. Свенсона в якості міжнародного експерта та Олега Герасимчука в якості національного експерта, і вони підготували цей звіт. Завдання експертів полягало у проведенні аналізу навчального плану бакалаврського рівня, залученні команди юридичного факультету до віртуального діалогу із метою уточнення контексту і можливостей юридичного факультету, аналізі навчального плану бакалаврського рівня та Національних стандартів програм бакалаврського рівня з права в Україні і підготовці звіту з описом результатів експертного аналізу навчального плану бакалаврського рівня з огляду на Інноваційний (типовий) навчальний план вивчення права і провідні тенденції у сфері правничої освіти, а також наданні рекомендацій для подальшого вдосконалення.

Цей звіт є результатом виконання цього завдання.

ПОТОЧНИЙ КОНТЕКСТ

Цей проєкт реалізовується під час агресивної війни Росії проти України. Звісно ж, це суттєво вплинуло на українські інституції та осіб, залучених до проєкту. Обмеження, пов'язані з проєктом, були такими: неможливість провести особисті інтерв'ю та виїзди на місце. Війна суттєво обмежила можливість Волинського національного університету імені Лесі України виконувати свої освітні функції з огляду на значні виклики, з якими зіткнулася Україна та навчальний заклад у зоні бойових дій. Це включає певні обмеження щодо проведення очних занять, дистанційного навчання студентів, а також технічні виклики, пов'язані з інтернет-ресурсами та електропостачанням через обстріли об'єктів критичної інфраструктури.

Попри наведені складні обставини експерти, які підготували цей звіт, були дуже вражені відданістю адміністрації, викладачів та студентів юридичного факультету Волинського національного університету. Адміністрація, викладачі та студенти юридичного факультету докладають значних зусиль не лише задля продовження своєї освітньої місії, а й також для вживання активних та ефективних заходів із метою вдосконалення навчального процесу шляхом зосередження уваги на розвитку освітньої програми і загального вдосконалення правничої освіти.

Навчальний план юридичного факультету Волинського національного університету нещодавно зазнав суттєвих змін, коли у серпні 2022 року було затверджено новий навчальний план, та його реалізація розпочалася у вересні 2022 року. Під час формулювання чинного навчального плану враховувався

досвід подібних національних та іноземних освітніх програм, було проаналізовано подібні навчальні плани національних вищих навчальних закладів.

МЕТОДОЛОГІЯ

Цей звіт було підготовлено за результатами аналізу документів і проведення серії онлайн інтерв'ю з основними зацікавленими сторонами з Волинського національного університету, а також за результатами експертних обговорень. Зібрану інформацію було порівняно з [Інноваційним \(типовим\) навчальним планом вивчення права](#) і Національними стандартами для програм бакалаврського рівня з права в Україні.

ІНТЕРВ'Ю

Було проведено інтерв'ю із використанням платформи Zoom з основними зацікавленими сторонами з Волинського національного університету у травні та червні 2024 року.

Представники адміністрації, з якими проводилися інтерв'ю: **Юрій Громик**, проректор з навчальної роботи та рекрутації, кандидат філологічних наук, професор, **Антон Демчук**, декан юридичного факультету, завідувачі кафедр юридичного факультету – **Михайло Яцишин** (кафедра теорії та історії держави і права), **Юлія Фідря** (кафедра кримінального права і процесу), **Андрій Духневич** (кафедра цивільно-правових дисциплін), **Сергій Книш** (кафедра конституційного, адміністративного та міжнародного права).

Викладачі, які викладають курси з опанування правничих навичок на бакалаврському рівні: **Наталія Карпінська, Маріанна Щирба, Наталія Вознюк, Віктор Пенько.**

Викладачі, які викладають основні курси з матеріального права на бакалавраті: **Володимир Кравчук, Ольга Юхимюк, Надія Чубоха, Зінаїда Самчук-Колодяжна, Денис Спесівцев, Вікторія Кондратішина, Олена Саско та Оксана Старко.**

Викладачі, які викладають спеціальні вибіркові курси на магістратурі: **Маріанна Щирба, Юлія Фідря, Володимир Кравчук, Катерина Музичук, Ольга Юхимюк.**

Координатор/супервайзер практики для студентів-бакалаврів: **Володимир Кравчук.**

Керівник юридичної клініки: **Віталій Єлов.**

Студенти-бакалаври четвертого курсу: **Валерій Дацюк, Дарина Малко, Микола Мартинюк, Михайло Бондар.**

Студенти-магістри (студенти, які також здобули ступінь бакалавра на юридичному факультеті Волинського національного університету): **Вікторія Пальонка, Сергій Савонюк, Софія Торхун, Марія Кривош, Микола Кладій.**

Запрошений американський професор права: **Ерік Путціг.**

ПРОАНАЛІЗОВАНІ ДОКУМЕНТИ

- Інноваційний (типовий) навчальний план вивчення права в Україні;
- Національні стандарти для програм бакалаврського рівня з права в Україні;
- Навчальний план із вивчення права Волинського національного університету;
- Звіт викладачів Волинського національного університету за результатами самоаналізу, підготовлений із метою участі в проєкті з модернізації навчального плану бакалаврського рівня;
- Звіт викладачів Волинського національного університету за результатами самоаналізу, підготовлений раніше з метою акредитації;
- Звіт щодо акредитації програми бакалаврського рівня юридичного факультету Волинського національного університету Національною агенцією із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО).

ПОРІВНЯННЯ З ТИПОВИМ НАВЧАЛЬНИМ ПЛАНОМ

ПОРІВНЯННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ

Порівняння навчального плану юридичного факультету Волинського національного університету та Інноваційного (типового) навчального плану вивчення права наведено нижче.

ПЕРШИЙ РІК НАВЧАННЯ – ПЕРШИЙ СЕМЕСТР

Типовий навчальний план	Волинський національний університет
Цивільне право – загальна частина	Історія держави та права України
Семінар – цивільне право	Історія держави та права зарубіжних країн
Конституційне право – система врядування	Судові та правоохоронні органи
Семінар – конституційне право	Становлення європейської правової думки
Юридичне обґрунтування	Правнича аргументація та критичне мислення
Вступ до правознавства	Теорія права (частина 1)
Обов’язкова навчальна дисципліна на вибір	Професійна етика
Обов’язкова навчальна дисципліна на вибір	Іноземна мова
Обов’язкова навчальна дисципліна на вибір	

ПЕРШИЙ РІК НАВЧАННЯ – ДРУГИЙ СЕМЕСТР

Типовий навчальний план	Волинський національний університет
Речове право	Цивільне право (частина 1)
Конституційне право – права людини	Конституційне право (частина 1)
Семінар – конституційне право – права людини	Кримінальне право (частина 1)
Юридичні дослідження та письмо	Теорія права (частина 2)

Європейське та міжнародне право прав людини	Навчальна (ознайомча) практика
Обов'язкова навчальна дисципліна на вибір	Українська мова (за професійним спрямуванням)
Обов'язкова навчальна дисципліна на вибір	Інформаційні та комунікаційні технології в юридичній діяльності
Обов'язкова навчальна дисципліна на вибір	Іноземна мова

ДРУГИЙ РІК НАВЧАННЯ – ПЕРШИЙ СЕМЕСТР

Типовий навчальний план	Волинський національний університет
Договірні зобов'язання	Цивільне право (частина 2)
Семінар – договірні зобов'язання	Юридична клінічна практика
Міжнародне публічне право	Конституційне право (частина 2)
Загальне кримінальне право	Кримінальне право (частина 2)
Обов'язкова навчальна дисципліна на вибір	Трудове право (частина 1)
Обов'язкова навчальна дисципліна на вибір	Спеціальна фізична підготовка
	Іноземна мова
Вибіркова навчальна дисципліна	Вибіркова дисципліна 1
Вибіркова навчальна дисципліна	

ДРУГИЙ РІК НАВЧАННЯ – ДРУГИЙ СЕМЕСТР

Типовий навчальний план	Волинський національний університет
Недоговірні зобов'язання – делікти	Цивільне право (частина 3)
Право Європейського Союзу	Трудове право (частина 2)
Кримінальне право – особлива частина	Кримінальне право (частина 3)
Семінар – кримінальне право – особлива частина	Адміністративне право
Професійна етика	Практика на базі юридичних служб органів місцевого самоврядування, органів законодавчої та виконавчої влади, підприємств, установ та організацій
	Іноземна мова
Вибіркова навчальна дисципліна	Вибіркова дисципліна 2

Вибіркова навчальна дисципліна	Вибіркова дисципліна 3
Вибіркова навчальна дисципліна	

ТРЕТІЙ РІК НАВЧАННЯ – ПЕРШИЙ СЕМЕСТР

Типовий навчальний план	Волинський національний університет
Цивільне процесуальне право	Цивільне процесуальне право (частина 1)
Семінар – цивільне процесуальне право	Адміністративне процесуальне право
Судова риторика	Цивільне право (частина 4)
	Кримінальне право (частина 4)
	Кримінальне процесуальне право (частина 1)
	Іноземна мова
	Господарське право
Вибіркова навчальна дисципліна	Вибіркова дисципліна 4 (професійна іноземна мова)
Вибіркова навчальна дисципліна	

ТРЕТІЙ РІК НАВЧАННЯ – ДРУГИЙ СЕМЕСТР

Типовий навчальний план	Волинський національний університет
Адміністративне право та адміністративне судочинство	Кримінальне процесуальне право (частина 2)
Семінар – адміністративне право та адміністративне судочинство	Цивільне процесуальне право (частина 2)
Іноземна правнича мова	Іноземна мова
	Філософія права
	Господарське процесуальне право
	Практика в судах, прокуратурі, адвокатурі та нотаріаті
Вибіркова навчальна дисципліна	Вибіркова дисципліна 5
Вибіркова навчальна дисципліна	Вибіркова дисципліна 6
Вибіркова навчальна дисципліна	
Вибіркова навчальна дисципліна	
Вибіркова навчальна дисципліна	

ЧЕТВЕРТИЙ РІК НАВЧАННЯ – ПЕРШИЙ СЕМЕСТР

Типовий навчальний план	Волинський національний університет
Виробнича практика	
	Приватне міжнародне право
	Екологічне право
	Юридична конфліктологія
	Криміналістика
	Іноземна мова
Вибіркова навчальна дисципліна	Вибіркова дисципліна 7
Вибіркова навчальна дисципліна	Вибіркова дисципліна 8
Вибіркова навчальна дисципліна	Вибіркова дисципліна 9
Вибіркова навчальна дисципліна	
Вибіркова навчальна дисципліна	
Вибіркова навчальна дисципліна	

ЧЕТВЕРТИЙ РІК НАВЧАННЯ – ДРУГИЙ СЕМЕСТР

Типовий навчальний план	Волинський національний університет
Виробнича практика	
	Права людини та прецедентна практика Європейського суду з прав людини
	Право Європейського Союзу та Ради Європи
	Публічне міжнародне право
	Іноземна мова
Вибіркова навчальна дисципліна	Вибіркова дисципліна 10 (логіка)
Вибіркова навчальна дисципліна	Вибіркова дисципліна 11
Вибіркова навчальна дисципліна	Вибіркова дисципліна 12

Варто зазначити кілька загальних коментарів за результатами аналізу навчального плану:

Навчальний план бакалаврського рівня юридичного факультету Волинського національного університету багато в чому слідує Типовому навчальному плану із кількома суттєвими відмінностями, враховуючи прагнення факультету дотримуватися національних стандартів. Загалом, навчальний план є комплексним та логічним навчальним планом із вивчення права на бакалаврському рівні в Україні, але його можна вдосконалити завдяки внесенню кількох змін із часом. Такі основні курси, як цивільне право, конституційне

право, кримінальне право та теорія права, викладаються, починаючи з першого року навчання. Правнича аргументація та критичне мислення на юридичному факультеті Волинського національного університету відповідає юридичному обґрунтуванню Інноваційного (типового) навчального плану вивчення права. Навчальний план намагається знайти баланс між теорією права та практикою і включає відповідні дисципліни у сфері міжнародного права та правничої етики.

Крім того, важливо зазначити, що проаналізований навчальний план є новим. Чинний навчальний план було затверджено у серпні 2022 року, і він набув чинності у вересні 2022 року. Дисципліни третього та четвертого років навчання з нового навчального плану ще не викладалися: Права людини та прецедентна практика Європейського суду з прав людини, Право Європейського Союзу та Ради Європи, Юридична конфліктологія. Їх відповідники (Європейське та міжнародне право прав людини, Право Європейського Союзу) передбачені на першому році навчання в Інноваційному (типовому) навчальному плані вивчення права.

Також варто зважати на те, що впровадження освітніх правничих програм в Україні багато в чому обмежується нормативно-правовими актами Міністерства освіти. Зокрема, є вісім навчальних дисциплін з іспитами після навчання на бакалавраті, які є необхідними для продовження навчання з метою здобуття ступеня магістра (цивільне право, цивільне процесуальне право, кримінальне право, кримінальне процесуальне право, конституційне право, адміністративне право і процес, міжнародне публічне право, міжнародний захист прав людини), тому університети приділять значну увагу цим восьми дисциплінами у своїх освітніх програмах та навчальних планах. Ці дисципліни є основними дисциплінами матеріального права, які є надзвичайно важливими для вивчення права, та вони відображені в Інноваційному (типовому) навчальному плані і національних стандартах. Вивчення цих дисциплін майбутніми правниками є надзвичайно важливим, але методи, що використовуються для їх вивчення, та здобуті навички теж мають значення.

За результатами аналізу навчального плану юридичного факультету Волинського національного університету можна надати кілька рекомендацій.

Рекомендація 1. Юридичному факультету Волинського національного університету слід проводити періодичний перегляд навчального плану та дисциплін з навчального плану, щоб бачити, які зміни потрібні в процесі його впровадження.

Як зазначено вище, навчальний план є новим і наразі впроваджується вперше. Це надає юридичному факультету можливість переглядати навчальний план в процесі його впровадження та вносити, за потреби, необхідні зміни. Ці зміни стануть очевидними лише після отримання досвіду з впровадження чинного плану, тому постійне оцінювання та аналіз будуть надзвичайно важливими для подальшого вдосконалення правничої освіти на юридичному факультеті.

Рекомендація 2. Юридичному факультету Волинського національного університету варто створити обов'язкову навчальну дисципліну з юридичних досліджень та письма.

Юридичні дослідження та письмо – це одна з базових правничих навичок, яка потрібно будь-якому випускнику правничої спеціальності, та це важливий компонент Типового навчального плану. Цей курс презентує студентам основи юридичних досліджень та написання професійних документів. Це не те саме, що академічне письмо, яке може викладатися на магістерському рівні або аспірантурі. Під юридичним письмом ми маємо на увазі основні документи, потрібні професійним представникам правничих професій: листи до клієнтів, меморандуми, інформаційні записки, юридичні висновки, юридичні документи для суду та юридичні обґрунтування.

На юридичному факультеті Волинського національного університету наразі викладається багато компонентів подібної навчальної дисципліни на бакалавраті, але було б краще, якби ці елементи було об'єднано в навчальну дисципліну, присвячену опануванню таких навичок протягом одного з перших двох років навчання на бакалаврському рівні.

На щастя, існує гарний ресурс для розробки такої навчальної дисципліни. Проект J4A залучив групу українських та міжнародних експертів і розробив Модельну навчальну програму курсу «Правничі дослідження та письмо», яка доступна як [англійською](#), так і [українською](#) мовами. Подібний за змістовим наповненням курс має стати обов'язковою частиною навчального плану перших двох років навчання на бакалавраті у Волинському національному університеті.

Рекомендація 3. Навчальні дисципліни, пов'язані з питаннями міжнародного права, потрібно логічно розподілити між роками навчання.

Зараз всі навчальні дисципліни, пов'язані з міжнародним правом, викладаються на четвертому році навчання, у тому числі кілька дисциплін в одному семестрі. Юридичному факультету Волинського національного університету варто розглянути можливість викладання такої базової дисципліни з міжнародного права, як міжнародне публічне право, на третьому році навчання, до початку вивчення інших більш спеціалізованих дисциплін із міжнародного права на четвертому році навчання.

Рекомендація 4. Юридичному факультету Волинського національного університету варто розглянути можливість приділення більшої уваги праву ЄС.

Можна запропонувати зосередити особливу увагу окремо на праві ЄС, що є унікальним правовим режимом *sui generis*, який стає все більш важливим для України. Практично відсутня користь від викладання права ЄС разом з правом Ради Європи в межах однієї навчальної дисципліни. Право ЄС та право Ради Європи функціонують у межах абсолютно різних правничих систем, при цьому ЄС є інституцією супранаціонального рівня з власними законодавчими та судовими органами. У процесі того, як Україна наближається до членства в ЄС, більш глибоке та деталізоване розуміння права ЄС стане надзвичайно важливим для правників. Окрема навчальна дисципліна щодо права ЄС краще б підготувала студентів і фахівців до роботи з юридичними викликами і можливостями, пов'язаними з інтеграцією до ЄС.

Один із можливих способів глибокого вивчення права ЄС полягає у вивченні основ цієї сфери на більш ранньому етапі (на третьому році навчання або в першому семестрі четвертого року навчання) і використанні різноманітних додаткових навчальних дисциплін про правові питання в Європейському Союзі для більш поглибленого вивчення практичних аспектів.

Рекомендація 5. Юридичному факультету Волинського національного університету слід переглянути організацію викладання іноземної мови для студентів-бакалаврів юридичної спеціальності.

Наразі навчання на юридичному факультеті передбачає 4 роки вивчення іноземної мови відповідно до навчального плану, що само по собі є позитивним аспектом. Враховуючи майбутнє України як частини Європейського Союзу та НАТО, важливо мати правників, які можуть працювати з використанням іноземної мови. Однак, попри 4 роки вивчення іноземних мов реальна кількість годин занять та отриманих кредитів є обмеженою, та деякі мовні дисципліни пропонуються на вибір і не є обов'язковими. На юридичному факультеті пропонується мати обов'язкові 2 роки вивчення загальної англійської мови та 2 роки професійної англійської мови для студентів-бакалаврів. Також можна порекомендувати використовувати під час викладання юридичної англійської мови на юридичному факультеті Волинського національного університету такі ресурси, розроблені за підтримки USAID: [Навчальна програма з юридичної англійської мови](#) та [Типова навчальна програма «Поглиблене навчання юридичному письму»](#).

Рекомендація 6. Юридичному факультету Волинського національного університету слід розглянути можливість розробки певних курсів з матеріального права чи практичних дисциплін, які б викладалися англійською мовою (або іншою іноземною мовою) компетентними носіями мови.

Існує суттєва відмінність між вивченням іноземної мови та вивченням юридичної теми іноземною мовою. Дисципліни з матеріального права, які б викладалися іноземною мовою, наприклад, на четвертому році навчання, надали б студентам можливість застосовувати свої мовні та юридичні заняття одночасно на заняттях. Ці заняття можна було зробити невід'ємною частиною співпраці юридичного факультету Волинського національного університету з міжнародними партнерами. Крім того, можна порекомендувати викладати курс міжнародного кримінального права, який ґрунтувався б на [Посібнику з викладання міжнародного кримінального права в Україні](#), підготовленого за підтримки USAID.

Рекомендація 7. Юридичному факультету Волинського національного університету слід переглянути та оновити традиційний курс з історії держави і права України та історії держави і права зарубіжних країн.

Ці курси переважно є спадком радянської системи. Потрібно провести оцінювання, щоб визначити, наскільки релевантним є змістове наповнення дисциплін сьогодні, враховуючи суттєві зміни, які відбулися в Україні протягом останніх 15 років. У процесі перегляду цих дисциплін варто зосередити увагу на

правничій історії та інституціях (раджує, ніж на державній складовій), оскільки історія як предмет викладається в середній школі.

Рекомендація 8. Юридичному факультету Волинського національного університету пропонується розглянути питання того, чи потрібно включати екологічне право як обов'язкову навчальну дисципліну.

Екологічне право не має нагальності чи застосовності інших основних дисциплін, та можливо краще було б зробити його вибірковою курсом для студентів, зацікавлених у тому, щоб спеціалізуватися у цій сфері права, замість того, щоб включати його як обов'язкову дисципліну для всіх. Однак, якщо юридичний факультет Волинського національного університету вважає, що через своє розташування або спеціалізацію цей курс є необхідним для випускників, екологічне право може залишитися обов'язковим курсом для забезпечення особливого фокусу на цій сфері. Загалом варто докладати зусиль, щоб за можливості обмежити кількість обов'язкових навчальних дисциплін в навчальному плані.

КЛЮЧОВІ ЕЛЕМЕНТИ ТИПОВОГО НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ

Окрім навчального плану з навчальними дисциплінами Інноваційний (типовий) навчальний план вивчення права містить кілька важливих ключових елементів, які забезпечують, що навчальний план, який впроваджується, є ефективним у забезпеченні сучасної правничої освіти. Оцінювання навчального плану юридичного факультету Волинського національного університету також має враховувати зусилля університету в цих ключових сферах. З-поміж іншого, основні міркування є такими:

СИСТЕМА ВИБІРКОВИХ ДИСЦИПЛІН

Рекомендація 9. Юридичному факультету Волинського національного університету слід намагатися мати як мінімум 20% дисциплін дійсно вільного вибору студентів та в майбутньому докладати зусиль для збільшення цієї кількості ближче до 25% чи 30% відповідно до Типового навчального плану та кращих практик. Вибіркові дисципліни повинні забезпечувати вільний вибір напрямку розвитку студентів. Відтак, список вибірових дисциплін не повинен включати конкретні заздалегідь визначені дисципліни, що обмежує вибір студентів.

Наразі освітня програма передбачає, що 20% навчальних дисциплін мають бути вибіровими. Цей відсоток не слід зменшувати. Українські стандарти вищої освіти раніше вимагали як мінімум 25% вибірових дисциплін серед всіх навчальних дисциплін. На жаль, нещодавно закон про індивідуальні освітні траєкторії встановив відсоток вибірових курсів на рівні щонайменше 10%. Однак, кращі практики правничої освіти зазвичай включають від 30 до 50% вибірових дисциплін серед всіх дисциплін на правничій спеціальності. Інноваційний (типовий) навчальний план вивчення права рекомендує, щоб 120 із 300 ЄКТС кредитів або 40% були вибіровими дисциплінами (за умов навчання тривалістю 5 років, як це зазначено в Інноваційному навчальному плані). Важливо зазначити, що Інноваційний (типовий) навчальний план вивчення права закликає до використання дійсно вибірових дисциплін, коли студенти можуть

обирати власні курси індивідуально. В навчальному плані не повинно бути «обов'язкових» вибіркових дисциплін.

МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ

Рекомендація 10. Юридичному факультету Волинського національного університету слід запровадити регулярні тренінги для викладачів із використання інтерактивних методів викладання і забезпечувати через регулярні оцінювання студентів і колег, що ці методи дійсно використовуються під час занять. Це має включати тренінг для нових викладачів.

Основним фактором успіху будь-якого курсу, включеного до навчального плану, є ефективність методів викладання, які використовуються викладачами під час викладання своїх навчальних дисциплін. Проста лекція – це не найбільш ефективний метод навчання правничим навичкам, знанням або критичному мисленню. Натомість потрібно використовувати такі сучасні інтерактивні методи, як мозковий штурм, рольові ігри, вирішення проблем, вправи в невеликих групах, Сократичний діалог та симуляції.

Опитані особи зазначили, що викладачі використовують інтерактивні методи викладання, але студенти зазначили, що це залежить від викладача та заняття. Ефективне використання сучасних методів викладання вимагає проведення тренінгів для викладачів, зокрема, коли йдеться про навчання правничим навичкам і знанням. Університету слід і надалі заохочувати використовувати такі методи шляхом проведення постійних тренінгів/надання кращих практик для викладачів і здійснення регулярного моніторингу результативності викладачів у цих сферах. Нові викладачі також повинні проходити тренінг із методів викладання на початку свого викладацького шляху.

Юридичному факультету рекомендується використовувати багато чудових ресурсів, розроблених за підтримки USAID у сфері викладацьких методик, у тому числі Сучасний інструментарій викладання права ([англійською](#) та [українською](#) мовами), Сучасний інструментарій викладання права – план впровадження ([англійською](#) та [українською](#) мовами), [Посібник тренінгу для тренерів](#) та [Посібник з інтерактивного викладання](#).

Проведення публічних лекцій викладачами ВНУ з аналізом від колег і наданням консультацій є гарною практикою, яку варто використовувати і надалі.

Рекомендація 11. Потрібно регулярно переглядати всі навчальні плани і матеріали щодо дисциплін, щоб подивитися, як посилити використання інтерактивних методів викладання на заняттях у межах таких дисциплін.

Із метою просування використання інтерактивних методів викладання та подальшого розвитку курсів важливо, щоб план щодо викладання кожної навчальної дисципліни періодично переглядався. Частина такого перегляду має включати кроки, спрямовані на те, щоб подивитися, чи можна викладати дисципліну у спосіб, який би сприяв використанню інтерактивних методів викладання шляхом розробки нових інтерактивних вправ для студентів.

Рекомендація 12. Потрібно проводити постійне оцінювання балансу між теорією і практикою в навчальному плані та планах викладання окремих дисциплін.

Сучасна правнича освіта вимагає наявності балансу між викладанням теорії права та навчанням практичним правничим навичкам, які потрібні будуть студентам для того, щоб стати успішними фахівцями у сфері права. Дослідження показали, що навіть під час викладання теорії одним із найбільш ефективних навчальних методів є використання практичних прикладів, які дозволяють студентам повністю зрозуміти теорію.¹

Представники адміністрації та викладачі, з якими проводилися інтерв'ю в межах проєкту, продемонстрували дуже гарне розуміння необхідного балансу між теорією і практикою як щодо навчального плану загалом, так і щодо окремих навчальних дисциплін. Навчальний план юридичного факультету Волинського національного університету очевидно розроблений із врахуванням цього балансу. Існують суттєві докази використання практичних вправ під час курсів, які обговорювалися. Однак, подальше впровадження нового навчального плану вимагатиме додаткових зусиль, таких як перегляд навчальних дисциплін, розробка нових інтерактивних вправ та тренінг для викладачів, щоб забезпечити дотримання відповідного балансу.

Рекомендація 13. Юридичному факультету Волинського національного університету слід дослідити шляхи посилення освіти та досвіду студентів щодо розвитку такої навички, як критичне правниче мислення.

Кілька опитаних респондентів зазначили, що студенти випускаються з юридичного факультету без достатніх навичок критичного мислення. Критичному мисленню потрібно навчати не лише на практичних курсах, а на всіх курсах, навіть з матеріального права. Гарний правник має мати здатність оцінити юридичну проблему, знайти рішення цієї проблеми та ефективні методи вирішення відповідного юридичного питання. Потрібно переглянути всі навчальні плани, щоб подивитися, як до кожної дисципліни можна додати елементи критичного мислення та вправи. Такий аналіз повинен включати врахування того, як студентам можна давати складне завдання із самостійного пошуку рішень до юридичних питань.

ВИРОБНИЧА ПРАКТИКА

Рекомендація 14. Юридичному факультету Волинського національного університету слід продовжувати здійснювати моніторинг та оцінку досвіду студентів із проходження виробничої практики і надавати логістичну підтримку та супервізію, необхідні для забезпечення ефективності практики.

¹ Див. <https://aithor.com/essay-examples/the-importance-of-practical-experience-for-law-students-in-their-academic-and-professional-development>

Практичний правничий досвід у реальному світі – це один з основних елементів Типового навчального плану і одна з кращих практик у сучасній правничій освіті. Юридичний факультет Волинського національного університету має масштабну програму виробничої практики для студентів, яка включає різноманітний гарний досвід для них. Здається, що існують гарні супервізія та процес оцінювання такої практики. Російська агресивна війна спричинила певні труднощі щодо проведення практики, оскільки університет та правові інституції повинні реагувати на ситуацію, тому потрібно вживати заходів для відновлення особистого практичного досвіду якомога швидше.

Рекомендація 15. Юридичному факультету Волинського національного університету слід збільшити кількість ресурсів, наявних для його програми юридичної клініки, а також далі її розвивати.

Юридичний факультет має ефективну програму юридичної клініки з довгою історією. Юридична клініка є важливим елементом навчального плану юридичного факультету, і студенти отримують кредит за участь у клініці. Юридичний клінічний досвід – це один із найбільш ефективних методів забезпечення студентів практичною правничою освітою. Війна ускладнила функціонування юридичної клініки, але за можливості клініку слід розширювати та підтримувати. Зокрема, юридичний факультет повинен знайти ресурси для збільшення кількості юридичних супервайзорів, які зможуть працювати в клініці, і знайти фінансування для підтримки розвитку клінічного обладнання і ресурсів.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ

Рекомендація 16. Регулярне оцінювання курсів студентами потрібно запровадити для всіх курсів. Таке оцінювання має бути частиною постійного процесу забезпечення якості, що реалізовується факультетом.

Забезпечення якості є важливим елементом функціонування юридичного факультету.

Опитані особи зазначали, що проводилися регулярні опитування для оцінювання навчальних дисциплін та навчального плану. В університеті є загальна система оцінювання. Крім того, як виявилось під час інтерв'ю, деякі викладачі незалежно організовують опитування студентів про якість викладання правничих дисциплін. Це може вказувати на те, що університетських опитувань недостатньо для деяких викладачів. Юридичному факультету слід зважити на те, чи варто розробити оцінювання саме для юридичного факультету і дисциплін із метою оцінювання конкретних питань, пов'язаних із юридичним факультетом та правничими дисциплінами. Для реалізації цієї рекомендації юридичний факультет може використовувати форму студентського оцінювання з додатку до Модельної навчальної програми курсу «Правничі дослідження та письмо» ([англійською](#) та [українською](#) мовами). Будь-яку систему оцінювання потрібно впроваджувати, а результати інтегрувати до системи забезпечення якості, що використовується юридичним факультетом і є доступною для викладачів та студентів.

КОНСУЛЬТАТИВНО-ДОРАДЧА РАДА

Рекомендація 17. Волинський національний університет повинен посилювати ефективне використання новоствореної Громадської консультативно-дорадчої ради при юридичному факультеті, до складу якої входять випускники та спеціалісти у сфері права.

Два роки тому юридичний факультет дуже вдало вчинив, створивши консультативно-дорадчу раду, до складу якої входять випускники та спеціалісти у сфері права, у тому числі адвокати, прокурори та судді. Члени ради згадували про свої дуже гарні робочі стосунки з керівництвом юридичного факультету. Частково через те, що консультативно-дорадча рада так недавно була створена, здається, що існує певне нерозуміння її ролі. Керівництву юридичного факультету слід працювати з консультативно-дорадчою радою над розробкою змістової концепції щодо ролі консультативно-дорадчої ради та забезпеченням регулярної участі ради у роботі юридичного факультету.

Рекомендація 18. Юридичному факультету Волинського національного університету слід продовжувати працювати над створенням асоціації випускників факультету, які б працювали з юридичним факультетом.

Асоціації випускників є ефективним джерелом підтримки для юридичних факультетів у всьому світі. На додачу до консультативно-дорадчої ради це було б ефективним способом заохочення випускників підтримувати юридичний факультет. Гарним ресурсом у цій сфері є посібник [«Програми управління стосунками з випускниками: кращі практики та рекомендації для правничих шкіл»](#), розроблений за підтримки USAID.

ЗАГАЛЬНІ КОМЕНТАРІ

Адміністрація та викладачі юридичного факультету Волинського національного університету прагнуть модернізувати навчальний план і створити більше та кращі можливості для навчання і розвитку своїх студентів. У цій сфері було проведено значну роботу, та новий навчальний план є доказом цих зусиль. Експерти хотіли б висловити вдячність всім, хто взяв участь у цьому аналізі, а також персоналу Програми USAID «Справедливість для всіх» за їхню відданість та наполегливу працю.

ЗВЕДЕНИЙ СПИСОК РЕКОМЕНДАЦІЙ

Рекомендація 1

Юридичному факультету Волинського національного університету слід проводити періодичний перегляд навчального плану та дисциплін з навчального плану, щоб бачити, які зміни потрібні в процесі його впровадження.

Рекомендація 2

Юридичному факультету Волинського національного університету варто створити обов'язкову навчальну дисципліну з юридичних досліджень та письма.

Рекомендація 3

Навчальні дисципліни, пов'язані з питаннями міжнародного права, потрібно логічно розподілити між роками навчання.

Рекомендація 4

Юридичному факультету Волинського національного університету варто розглянути можливість приділення більшої уваги праву ЄС.

Рекомендація 5

Юридичному факультету Волинського національного університету слід переглянути організацію викладання іноземної мови для студентів-бакалаврів юридичної спеціальності.

Рекомендація 6

Юридичному факультету Волинського національного університету слід розглянути можливість розробки певних курсів з матеріального права чи практичних дисциплін, які б викладалися англійською мовою (або іншою іноземною мовою) компетентними носіями мови.

Рекомендація 7

Юридичному факультету Волинського національного університету слід переглянути та оновити традиційний курс з історії держави і права України та історії держави і права зарубіжних країн.

Рекомендація 8

Юридичному факультету Волинського національного університету пропонується розглянути питання того, чи потрібно включати екологічне право як обов'язкову навчальну дисципліну.

Рекомендація 9

Юридичному факультету Волинського національного університету слід намагатися мати як мінімум 20% дисциплін дійсно вільного вибору студентів.

Рекомендація 10

Юридичному факультету Волинського національного університету слід запровадити регулярні тренінги для викладачів із використання інтерактивних методів викладання і забезпечувати через регулярні оцінювання студентів і колег, що ці методи дійсно використовуються під час занять. Це має включати тренінг для нових викладачів.

Рекомендація 11

Потрібно регулярно переглядати всі навчальні плани і матеріали щодо дисциплін, щоб подивитися, як посилити використання інтерактивних методів викладання на заняттях у межах таких дисциплін.

Рекомендація 12

Потрібно проводити постійне оцінювання балансу між теорією і практикою в навчальному плані та планах викладання окремих дисциплін.

Рекомендація 13

Юридичному факультету Волинського національного університету слід дослідити шляхи посилення освіти та досвіду студентів щодо розвитку такої навички, як критичне правниче мислення.

Рекомендація 14

Юридичному факультету Волинського національного університету слід продовжувати здійснювати моніторинг та оцінку досвіду студентів із проходження виробничої практики і надавати логістичну підтримку та супервізію, необхідні для забезпечення ефективності практики.

Рекомендація 15

Юридичному факультету Волинського національного університету слід збільшити кількість ресурсів, наявних для його програми юридичної клініки, а також далі її розвивати.

Рекомендація 16

Регулярне оцінювання курсів студентами потрібно запровадити для всіх курсів. Таке оцінювання має бути частиною постійного процесу забезпечення якості, що реалізовується факультетом.

Рекомендація 17

Волинський національний університет повинен посилювати ефективне використання новоствореної Громадської консультативно-дорадчої ради при юридичному факультету, до складу якої входять випускники та спеціалісти у сфері права.

Рекомендація 18

Юридичному факультету Волинського національного університету слід продовжувати працювати над створенням асоціації випускників факультету, які б працювали з юридичним факультетом.

ДОДАТОК А. ЗАПРОПОНОВАНИЙ АЛЬТЕРНАТИВНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН ІЗ ВИВЧЕННЯ ПРАВА НА БАКАЛАВРСЬКОМУ РІВНІ ДЛЯ ВОЛИНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ПЕРШИЙ РІК НАВЧАННЯ

ПЕРШИЙ СЕМЕСТР
Іноземна мова
Теорія права (частина 1)
Історія права України
Історія держави та права іноземних держав
Правничі дослідження та письмо
Становлення європейської правової думки
Правнича аргументація та критичне мислення
Професійна етика

ДРУГИЙ СЕМЕСТР
Іноземна мова
Теорія права (частина 2)
Цивільне право (частина 1)
Конституційне право (частина 1)
Кримінальне право (частина 1)
Українська мова (за професійним спрямуванням)
Інформаційні та комунікаційні технології в юридичній діяльності
Навчальна (ознайомча) практика

ДРУГИЙ РІК НАВЧАННЯ

ПЕРШИЙ СЕМЕСТР
Іноземна мова
Цивільне право (частина 2)

ДРУГИЙ СЕМЕСТР
Іноземна мова
Цивільне право (частина 3)

Конституційне право (частина 2)
Кримінальне право (частина 2)
Трудове право (частина 1)
Юридична клінічна практика
Спеціальна фізична підготовка
Вибіркова дисципліна 1

Адміністративне право
Кримінальне право (частина 3)
Трудове право (частина 2)
Практика на базі юридичних служб органів місцевого самоврядування, органів законодавчої та виконавчої влади, підприємств, установ та організацій
Вибіркова дисципліна 2
Вибіркова дисципліна 3

ТРЕТІЙ РІК НАВЧАННЯ

ПЕРШИЙ СЕМЕСТР
Юридична англійська мова
Цивільне право (частина 4)
Кримінальне право (частина 4)
Цивільне процесуальне право (частина 1)
Кримінальне процесуальне право (частина 1)
Адміністративне процесуальне право
Міжнародне публічне право
Вибіркова дисципліна 4

ДРУГИЙ СЕМЕСТР
Юридична англійська мова
Господарське право
Кримінальне процесуальне право (частина 2)
Цивільне процесуальне право (частина 2)
Право Європейського Союзу
Практика в судах, прокуратурі, адвокатурі та нотаріаті
Вибіркова дисципліна 5
Вибіркова дисципліна 6

ЧЕТВЕРТИЙ РІК НАВЧАННЯ

ПЕРШИЙ СЕМЕСТР
Юридична англійська мова
Міжнародне кримінальне право
Міжнародне приватне право
Господарське процесуальне право
Юридична конфліктологія
Вибіркова дисципліна 7
Вибіркова дисципліна 8
Вибіркова дисципліна 9

ДРУГИЙ СЕМЕСТР
Юридична англійська мова
Права людини та прецедентна практика Європейського суду з прав людини
Екологічне право
Філософія права
Вибіркова дисципліна 10
Вибіркова дисципліна 11
Вибіркова дисципліна 12

ДОДАТОК Б. БІОГРАФІЇ ЕКСПЕРТІВ

Ділейн Р. Свенсон є американським правником та професором права із понад 30 роками досвіду викладання та у сфері права. Раніше він працював завідувачем кафедри міжнародного та американського права на юридичному факультеті Люблінського католицького університету імені Яна Павла II у Польщі та є Директором і засновником Центру розвитку правничих навичок і Центру американського права. Він також є засновником і наразі очолює Раду засновників Фонду інституту верховенства права. Професор Свенсон проводив тренінги для адвокатів, суддів, прокурорів, викладачів права та студентів, а також урядових посадовців у понад 30 країнах для таких клієнтів як Державний департамент США, Міністерство юстиції США, Американська асоціація юристів, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Організація Об'єднаних Націй, Німецький інвестиційний фонд, Європейський Союз, а також кількох великих правничих фірм, у тому числі Wardynski & Partners у Польщі та White & Case в Азії. Він виступав провідним експертом і тренером для п'ятирічного Проєкту модельного суду в Китаї, п'ятирічного проєкту щодо правової реформи в Грузії. Професор Свенсон також має понад 10 років досвіду роботи адвокатом у судах штату і федеральних судах США та отримав звання Молодого юриста року у штаті Вашингтон у 1993 році. Він був міжнародним експертом із питань політики щодо правничої освіти для проведення Незалежного, зовнішнього оцінювання якості правничої освіти у Львівському національному університеті імені Івана Франка, яке проводилося Проєктом USAID «Справедливе правосуддя» у 2014 році, а також у Національному університеті «Одеська юридична академія» та Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого. Він був членом команди експертів та співавтором Типового навчального плану вивчення права в Україні і допомагав в якості експерта з розробкою мінімальних стандартів для рівнів бакалавра та магістра в Україні, а також співавтором Типового курсу з правничого письма та членом групи експертів, які провели оцінювання впливу Методології зовнішнього оцінювання для українських правничих шкіл.

Олег Герасимчук, кандидат юридичних наук, доцент, фахівець із понад 20 роками досвіду роботи в освітній сфері, у тому числі 12 років на адміністративних посадах. З 1 серпня 2024 року він є директором Інституту права ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія». Будучи заступником директора з навчальної та наукової роботи у 2011-2023 роках, очолював процес розробки і модернізації навчальних планів для студентів правничої спеціальності бакалаврського та магістерського рівнів в Національному університеті «Острозька академія» за підтримки Програми USAID «Нове правосуддя» з огляду на Інноваційний (типовий) навчальний план вивчення права в Україні. Починаючи з 2017 року, слугує гарантом освітньої програми бакалавра права в Національному університеті «Острозька академія». Основні сфери відповідальності як заступника директора з навчальної та наукової роботи включали розробку та модернізацію навчальних планів для студентів-правників на бакалаврському та магістерському рівнях в університеті. Він також

був членом робочої групи щодо підготовки навчального плану освітньо-професійної програми для магістра права і гарантом освітньої програми бакалавра права, в якій він відповідав за підготовку документів для процедур ліцензування, акредитації, комплексної верифікації діяльності в інституті. Як завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін імені Василя Попелюшка мав досвід організації освітніх процесів викладацького складу кафедри, впровадження навчальних планів і курсів, контролю за якістю викладання, управління викладацькою, методичною та дослідницькою діяльністю викладачів кафедри. Як викладач читає такі курси: Юридична етика, Кримінальне право, Професійна етика та попередження корупції, Міжнародний захист прав людини. Він є автором понад 50 наукових публікацій у сфері права, зокрема, щодо кримінального процесу, кримінального права, прав людини, академічної доброчесності та юридичної етики. Досліджував професійну етику правників. Має досвід роботи на посаді заступника головного редактора Часопису Національного університету «Острозька академія», серія «Право», починаючи з 2010 року. Із 2017 року він є членом професійної громадської організації «Міжнародна асоціація істориків права». Спільно викладав гостьовий курс про боротьбу з корупцією та інші дисципліни за підтримки Програми USAID «Нове правосуддя» та Програми «Правосуддя для всіх». Учасник Програми «Community Connections» (Проект «Гармонія») у штаті Мейн, США (2003 рік). Був адвокатом в Хмельницькому обласному правозахисному центрі «З'єднання борців за справедливість» (2001-2003 роки) та консультантом в Юридичній клініці Національного університету «Острозька академія» (2000-2001 роки). Учасник Канадсько-української парламентської програми (2000 рік).

